บทความวิชาการ

การพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี

DEVELOPMENT OF TEACHING EFFICIENCY ACCRODING TO THE BUDDHIST METHOD

นายสมชาย ศรานุรักษ์
Mr. Somchai Saranurak
นักวิชาการอิสระ
บริษัท เบรินแท็ก อินกรีเดียนส์ (ประเทศไทย) จำกัด มหาชน
Brenntag Ingredients (Thailand) Public Company Limited
somchaisara@gmail.com

Received: September 27, 2021 **Revised:** October 4, 2021
Accepted: October 6, 2021

บทคัดย่อ

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการพิสูจน์แล้วว่าสามารถช่วยให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายของการเรียนตามศักยภาพการเรียนรู้ของตน จากการศึกษาพุทธวิธีการสอนพบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีสามองค์ประกอบที่สำคัญตามลำดับดังนี้ 1) ผู้สอนต้องมีความเข้าใจผู้เรียน ทราบความต้องการ ความถนัด และศักยภาพ โดยใช้แบบสำรวจความต้องการ แบบประเมินความถนัด และแบบทดสอบความรู้พื้นฐานเพื่อช่วยให้ผู้สอนเข้าใจศักยภาพผู้เรียน 2) การเลือกเนื้อหาให้เหมาะกับผู้เรียน เลือกเนื้อหาที่สมเหตุสมผล มีการวางลำดับการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย และ 3) จัดวิธีการสอน เทคนิคการการถ่ายทอดและเลือกใช้สื่อที่เหมาะสมและดึงดูดผู้เรียน เมื่อผู้สอนได้บูรณาการใช้องค์ประกอบทั้งสามประการมาวางแผนและเตรียมการสอนตามหลักพุทธวิธี จะช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายมากขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา พุทธวิธีการสอน ประสิทธิภาพการสอน

Abstract

The Buddha's teaching methods have been proven to help learners achieve their learning goals according to their learning potential. Lesson learned from Buddhist teaching methods is that the Lord Buddha used learners as the center of educative process. There are three crucial components, 1) Understand leaners' s needs, aptitudes and learning potential. To achieve this goal, teachers need to assess their students' learning potential. 2) Select the right contents that match the learners' potential and learning ability, and 3) Apply the right teaching method, approach and media that matches learners' leaning styles. When teachers integrate these three components in their teaching plan and preparation that align with Buddhist teaching methods, it will enhance the teaching efficiency.

Keywords: Development, Buddha's teaching methods, teaching efficiency

บทนำ

การแสดงธรรมในครั้งพุทธกาลที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โปรดมนุษย์ เทวดาและสัตว์ทั้งหลายตลอดระยะเวลา 45 พรรษาหลังพระองค์ตรัสรู้ดังที่ได้ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นได้แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้า จากการศึกษาพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า พบว่ามีความเป็นสากล ไม่จำกัดกาล ทรงใช้หลายวิธี ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้พระองค์ประสบความสำเร็จในการสอน มีองค์ประกอบสามประการ คือ 1) ความเข้าใจผู้เรียน 2) การเลือกเนื้อหาที่เหมาะกับผู้เรียน 3) การใช้วิธีการสอนที่เหมาะกับผู้เรียน จากองค์ประกอบทั้งสามประการ สามารถนำเสนอเป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี วิธีการต่างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้และช่วยให้พระองค์ประสบความสำเร็จในการสอนในอดีต หากนำมาใช้ย่อมที่จะช่วยพัฒนาการสอนในปัจจุบัน เพื่อให้ผู้สนใจ ได้แก่ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นครูอาจารย์ วิทยากรฝึกอบรมตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานสอนและการฝึกอบรมได้ศึกษา และสร้างแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองให้มีความรู้มากขึ้น ใช้วิธีการและเครื่องมือใหม่ๆ เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติต่อไป อันจะส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพตนเองและยกระดับองค์ความรู้ในศาสตร์แขนงต่าง ๆ ตามความชำนาญของผู้สอนหรือผู้ที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้นั้นๆ ในวงกว้างต่อไป โดยที่จะต้องปรับให้เหมาะสมกับบริบท เงื่อนไข

สภาพแวดล้อมและความเป็นไปได้ในปัจจุบัน ผู้เขียนมีแรงบันดาลใจและเห็นความสำคัญของการศึกษาวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อนำความรู้ที่ได้จากพุทธวิธีการสอนมาพัฒนาการสอนของตนเอง และถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่สนใจ นำไปปรับใช้และพัฒนางานสอน และการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับพื้นฐาน ความสนใจ ภูมิหลังและจริตของผู้เรียนเพื่อให้การสอนสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้ต่อไป

พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพระไตรปิฎกและจากหนังสือที่มีการรวบรวมพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า พบว่าความสำเร็จในการสอนของพระพุทธเจ้าสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับผู้เรียน โดยเริ่มจากปรัชญาการสอนที่ไม่มีการบังคับให้เชื่อ พระพุทธเจ้าจะทรงสั่งสอนสอนแก่ผู้เรียนที่มีความสนใจ และมีศรัทธา นั่นคือผู้เรียนต้องมีฉันทะในการเรียน นอกจากจะไม่บังคับแล้ว พระองค์ยังท้าทายให้ผู้เรียนคิดไตร่ตรองด้วยสติปัญญาก่อนที่จะปักใจเชื่อในสิ่งที่ได้ฟัง ดังคำสอนที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่ชาวกามาละ ดังที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายทราบกันดีถึงหลักกาลามสูตร 10 ประการ อีกตัวอย่างที่ผู้เขียนขอยกมาสนับสนุนว่าพระพุทธเจ้าไม่บังคับศรัทธา คือเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่พระสารีบุตร "สารีบุตร เธอเชื่อไหมว่าหลักความจริงเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างนั้น ๆ" พระสารีบุตรทูลตอบว่า "ข้าพระองค์ก็เห็นว่าเป็นอย่างนั้น" พระองค์ก็ตรัสถามต่อไปว่า "ที่เธอว่าอย่างนั้นเพราะเชื่อในเราใช่หรือไม่" พระสารีบุตรทูลตอบว่า "หามิได้ ที่ว่าเป็นอย่างนั้น มิใช่ข้าพระองค์ว่าตามที่เชื่อต่อพระองค์ แต่เพราะว่าข้าพระองค์ก็ได้รู้ได้เห็นประจักษ์เองว่าเป็นอย่างนั้น" นี่คือปรัชญาในการสอนในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าต้องการให้ทุกคนเป็นอิสระทางความคิด มีอิสระในการใช้สติปัญญาพิจารณาคำสอนด้วยตนเอง ที่พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชน ว่าไม่ให้เชื่อสิ่งใด อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดี ไม่ดีก่อนเชื่อ

หลักการเช่นนี้ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและพิจารณาด้วยตนเอง กอรปกับพระปรีชาญานของพระพุทธเจ้าที่เข้าใจภูมิหลัง จริต ความสนใจ และระดับสติปัญญาของผู้เรียน พระองค์จึงสามารถเลือกเนื้อหา และใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในบทความนี้ผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงประเด็นปรัชญาการสอน เพราะบริบทที่จะกล่าวถึงในบทความนี้ จะกล่าวถึงการสอนทั่ว ๆ ไปที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต่างก็มีหน้าที่ ผู้สอนก็มีหน้าที่ต้องสอน และผู้เรียนก็มีหน้าที่เรียน ไม่ได้อยู่ในบริบทของการเรียนการสอนธรรมะที่เป็นไปด้วยความสมัครใจ ดังนั้นบทความนี้จะมุ่งเน้น เฉพาะในส่วนพุทธวิธีการสอนเท่านั้น ดังจะกล่าวถึงพุทธวิธีเพียงสามประเด็นคือ 1) ความเข้าใจผู้เรียน 2) การเลือกเนื้อหา และ 3) การเลือกวิธีการสอน โดยมีสาระสำคัญในแต่ละประเด็นตามลำดับดังนี้

องค์ประกอบแรก: ความเข้าใจผู้เรียน

จากพุทธกิจ 5 เป็นกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญเป็นประจำในแต่ละวัน มี 5 ประการ คือ

1) ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต 2) สายณฺเห ธมฺมเทสนำ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม 3) ปโทเส ภิกฺขุโอวาทำ เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ 4) อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนำ เที่ยงคืนทรง

ตอบปัญหาเทวดา และ 5) ปจฺจุสฺเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนำ จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะเสด็จไปโปรดหรือไม่ ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 268)

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าแบ่งเวลาส่วนหนึ่งในแต่ละวันเพื่อทรงตรวจพิจารณาผู้เรียน โดยพระองค์ทรงพิจารณาถึงความสนใจและระดับสติปัญญาของผู้เรียน โดยใช้พระปรีชาญาณ เช่น ใช้นานาธิมุตติกญาณ พิจารณาความสนใจและความถนัด ใช้อินทริยปโรปริยัตตญาณเพื่อทรงทราบถึงระดับสติปัญญา ความสามารถและความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้เรียน ในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562, หน้า 16) ดังที่กล่าวในตอนหนึ่งในคัมภีร์พระไตรปิฎกตอนหนึ่งกล่าวว่า “พระญาณของพระผู้มีพระภาคผู้ตรัสรู้แล้ว ย่อมเป็นไปรอบในสัตว์ทั้งปวง พระผู้มีพระภาคย่อมทรง ทราบอัธยาศัย อนุสัย จริต อธิมุติ แห่งสัตว์ทั้งปวง ย่อมทรงทราบเหล่าสัตว์ผู้มีกิเลสธุลีน้อย ในปัญญาจักษุ มีกิเลสธุลีมากในปัญญาจักษุ มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม ผู้ควรแนะนำได้โดยง่าย ผู้แนะนำได้โดยยาก” พระสุตันตปิฎก ในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทส (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 29 ข้อที่ 64, หน้า 215)

จากข้อความที่ยกมาจากพระไตรปิฎกข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญและให้เวลาในการพิจารณาทำความเข้าใจผู้เรียนในหลายมิติ ในส่วนของระดับสติปัญญา พระองค์ก็ยังแบ่งออกเป็น 4 ระดับดังที่เราคุ้นเคยกับการอุปมาถึงบัว 4 เหล่า ได้แก่ 1) อุคฆฏิตัญญู คือกลุ่มคนที่มีปัญญามากที่สุด สามารถเรียนรู้ได้เร็ว เข้าใจเรื่องได้ทันทีที่ได้ฟังเพียงหัวข้อ 2) วิปจิตัญญู เป็นพวกที่มีสติปัญญาขั้นรองลงมา เข้าใจเรื่องได้เมื่อได้ฟังคำขยายความ 3) เนยยะ คือพวกที่มีระดับสติปัญญารองลงมาจากสองพวกข้างต้น เรียนรู้ได้ช้าเข้าใจเรื่องได้ต้องได้รับคำอธิบาย และ4) ปทปรมะ คือพวกที่มีปัญญาน้อย อธิบายให้เข้าใจได้ยาก ชำนาญ เกิดช่อ, บัว ๔ เหล่าหรือบัว ๓ เหล่า [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://pbs.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2016/03/00067-25-2559-327-332.pdf [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔] นอกจากความเข้าใจในระดับสติปัญญาแล้ว พระองค์ยังเข้าใจในเรื่องจริตของผู้เรียนด้วย เพราะจริตเป็นธรรมชาติด้านอุปนิสัย เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่เป็นปกติประจำของแต่ละคนที่เรียกว่าจริตหรือจริยา ที่แบ่งเป็น 6 จริตได้แก่ 1. ราคจริต 2. โทสจริต 3. โมหจริต 4. สัทธาจริต 5. พุทธจริต และ 6. วิตกจริต พระสุตันตปิฎก คัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิเทส (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 29 ข้อที่ 154, หน้า 545) การเข้าใจในจริต จะช่วยให้ผู้สอนเลือกอุบายในการสอนให้ตรงจริตได้ แต่ทั้งนี้ขึ้นกับเป้าหมายการสอนว่าเป็นไปเพื่อทางโลกหรือทางธรรม การสอนในทางโลกคือสอนให้ยึดผู้สอนสามารถเอาจริตมาเป็นตัวล่อหรือสร้างแรงจูงใจได้ เช่นผู้มีราคจริต จะต้องใช้สิ่งสวยงามมาล่อให้เรียนหรือเป็นรางวัล ส่วนการสอนทางธรรมคือสอนให้ละ ผู้สอนก็จะสอนพวกที่มีราคจริตให้เห็นถึงสัจธรรมว่าสิ่งสวยงามนั้นไม่เที่ยง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปความเข้าใจผู้เรียนทั้งหลายที่กล่าวข้างต้นเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญ ที่จะช่วยเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่ การเลือกเนื้อหา และกำหนดวิธีการสอน ดังที่จะกล่าวถึงในลำดับถัดไป

องค์ประกอบที่สอง: การเลือกเนื้อหา

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเข้าใจผู้เรียนแล้ว ลำดับต่อไป พระองค์ทรงคัดเลือกเนื้อหาที่จะแสดงธรรมให้ได้ตรงความต้องการและเหมาะสมกับผู้เรียน ในบางครั้งแม้พระองค์จะตรัสสอนในเนื้อหาที่คล้ายกัน จะปรับปรุงเนื้อหาให้ต่างกันไปตามผู้เรียน ที่มีความต้องการและเป้าหมายการเรียนที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่น การแสดงไว้ใน อาทิตตปริยายสูตร พระสุตันตปิฎก ในคัมภีร์สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 29 ข้อที่ 64, หน้า 215),

โปรดชฎิลสามพี่น้องซึ่งถือลัทธิบูชาบูชาไฟ พระพุทธองค์ทรงตรัสเรื่องเกี่ยวกับไฟและการลุกไหม้ของไฟซึ่งตรงกับจริตเดิมของเหล่าชฎิล ทำให้ภิกษุกลุ่มนี้เข้าใจในพระธรรมเทศนาได้ง่าย โดยพระพุทธเจ้าได้นำเรื่องไฟอันเป็นสิ่งที่ชฎิลให้ความสนใจ มาแสดงธรรมโดยให้ความหมายของไฟเสียใหม่ว่า คือไฟกิเลส 3 อย่าง คือราคะ โทสะและโมหะ เป็นการแสดงธรรมที่เหมาะกับสติปัญญาและสถานะของชฎิลที่เป็นนักบวชที่จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์

นอกเหนือจากส่วนของตัวเนื้อหาเองแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงจัดวางลำดับเนื้อหาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถติดตามและเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย เช่นพระองค์ทรงเริ่มสอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหายากเช่นการสอนเรื่องอริยสัจจ์ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ก่อนเพราะผู้เรียนมีความทุกข์และเดือดร้อนจึงเข้าใจได้ง่ายกว่าสัจจะข้ออื่น ๆ อีกตัวอย่างได้แก่การสอนเรื่องของไตรสิกขา ก็เริ่มต้นจาก การไม่ทำความชั่วทั้งปวงก่อนตามด้วยการทำแต่ความดี และเรื่องที่ยากขึ้นไปอีกคือ การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ ในบางโอกาสเนื้อหาที่ทรงสอนก็ใช้วิธีนำผู้เรียนไปพบกับประสบการณ์ตรง หรือการลงสนามเรียนรู้จากสถานการณ์จริงเลย เช่นที่พระองค์ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงามคือนางชนบทกัลยาณี ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดา เพื่อให้เห็นหญิงที่สวยงามกว่าต่อมาจนในที่สุดท่านได้สติว่า"ความรักทำให้เกิดความทุกข์ และความเศร้าโศกเสียใจไม่มีที่สิ้นสุด” จึงบรรลุธรรม นอกจากนี้พระพุทธเจ้าจะเลือกสอนตรงเนื้อหาตรงประเด็นไม่นอกเรื่อง มีเหตุผลสามารถคิดตามและเห็นจริงได้ และทรงสอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับผู้เรียนให้การเรียนรู้ได้ผล นั่นคือการสอนของพระพุทธเจ้าใช้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง

องค์ประกอบที่สาม: การเลือกวิธีการสอน

นอกเหนือจากการวิเคราะห์ผู้ฟัง การเลือกเนื้อหาที่เหมาะกับผู้ฟังแล้ว ประการสุดท้ายในพุทธวิธีการสอนคือการเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม ในที่นี้ผู้เขียนจะขอแบ่งวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าออกเป็นสามหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

1) ลีลาการการสอน (Teaching Style) : ลีลาการสอนของพระพุทธเจ้ามีความหลากหลาย จากหนังสือพุทธวิธีในการสอนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้สรุปลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า

ไว้ 4 ประการ คือ 1) สันทัสสนา การให้เห็นชัดแจ้ง หรือชี้ให้ชัด คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเรื่องราวและเหตุผลต่าง ๆ แจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นประจักษ์กับตา 2) สมาทปนา หรือชวนให้ปฏิบัติ คือ อธิบายให้เห็นว่าเป็นความจริง ดีจริงจนใจยอมรับที่จะนำไปปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา ผู้สอนจะต้องมีศิลปะและทักษะในการสื่อสารที่จะทำให้ผู้เรียน ผู้ฟังหรือผู้ได้รับการโค้ชเกิดแรงจูงใจหรือแรงบันดาลใจที่ต้องการเปลี่ยนแปลง 4) สัมปหังสนา คือให้ผู้ฟังมีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จและประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ ลีลาทั้งสี่มีการผูกเป็นคำสั้นๆให้ง่ายต่อการจดจำและความเข้าใจว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562, หน้า 46)

2) วิธีการสอน (Teaching Method) : รูปแบบวิธีการสอน ของพระพุธเจ้าก็มีความหลากหลายเช่นกัน ดังจะขอยกตัวอย่างรูปแบบที่ได้พบบ่อย ๆ ดังต่อไปนี้ 1) แบบสนทนา (dialogue) หรือแบบสากัจฉา หรือวิธีนี้เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย ในการสนทนา พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นฝ่ายถามเพื่อนำคู่สนทนาที่พระองค์จะโปรดแสดงธรรมให้ความรู้นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและเกิดความเลื่อมใสในที่สุด 2) แบบบรรยาย (lecture) วิธีสอนแบบนี้ พระพุทธองค์น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก 3) แบบตอบปัญหา (question & answer) ผู้ที่มาถามปัญหานั้น ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเพื่อต้องการรู้คำสอนทางของพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน แต่ไม่ว่าจะจากสาเหตุใด วิธีการตอบปัญหาก็เป็นวิธีการสอนที่ลัดวิธีหนึ่งเพราะช่วยให้การสอนเป็นไปอย่างตรงเจตนาที่ผู้ถามต้องการทราบ หรือมีข้อข้องใจเป็นเรื่องๆไป และวิธีการสอนแบบที่ 4) แบบวางกฎข้อบังคับ (define rules) วิธีนี้พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบัญญัติสิกขาบทโดยความเห็นชอบของสงฆ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562, 47 หน้า)

3) กลวิธีและอุบายประกอบการสอน (Teaching Strategy & Tactic) : กลวิธีและอุบายประกอบการสอนถือส่วนสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจให้ผู้เรียนได้เข้าใจในสิ่งที่เป็นเรื่องยากและสิ่งที่เป็นนามธรรม เพื่อนำพาผู้เรียนให้เข้าใจได้ง่ายและสร้างความน่าสนใจให้ติดตามเนื้อหา อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้ามีกลวิธีและอุบายในการสอนที่สามารถแสดงธรรมได้ตรงจริตอุปนิสัยผู้ฟัง จึงทำให้การเรียนรู้เรื่องที่ยาก และเป็นนามธรรมเป็นไปโดยง่าย พุทธวิธีที่พระองค์นำมาใช้ต่างวาระ ต่างบุคคลมีความหลากหลาย ดังนี้

- การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่นเห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น สมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้ระบุในหนังสือ พุทธวิธีในการสอน ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมาย เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกมากถึง 547 เรื่อง

- การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น เทคนิคนี้มักจะใช้บรรยายในสิ่งที่เป็นนามธรรมโดยเปรียบเป็นรูปธรรมด้วย

ข้ออุปมาแบบรูปธรรม อาทิเช่น “ภูเขาศิลาล้วน เป็นแท่งทึบ ย่อมไม่หวั่นไหวด้วยแรงลม ฉันใด บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่หวั่นไหวเพราะคำนินทาและสรรเสริญ ฉันนั้น”

- การใช้อุปกรณ์ในการสอน ในสมัยพุทธกาล หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่มาเป็นสื่อในการสอน อีกทั้งพระพุทธเจ้าก็เดินทางไปในที่ต่าง ๆ โดยมิได้มีทรัพย์สมบัติติดตัว ความจำเป็นในการใช้อุปกรณ์จึงมีน้อย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562, หน้า 52)

- การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการสอนแบบสาธิตให้ดู พระพุทธเจ้าทรงมีพระจริยาวัตรอันดีงามอยู่แล้วและพระองค์ก็ได้ตรัสสอนในสิ่งที่พระองค์ปฏิบัติอยู่แล้วท่านจึงเป็นแบบอย่างที่ดี (good role model) ตัวอย่างตอนหนึ่งที่ท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นำมายกให้เห็นการที่พระองค์ทรงลงมือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างแก่พระอานนท์คือ ขณะเสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ได้ทอดพระเนตรเห็นพระภิกษุรูปหนึ่ง อาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูตรและคูถของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาด ให้นอนโดยเรียบร้อยเสร็จแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์ทรงสอบถามเรื่องนั้น พระวินัยปิฎก ในคัมภีร์พระวินัย (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 5 ข้อที่ 365, หน้า 240) ยกตัวอย่างเช่น ครูสอนศีลธรรม สอนให้นักเรียนรักษาศีล 5 ครูผู้สอนรักษาศีล 5 ได้ครบถ้วนได้ หากผู้เรียนเห็นพฤติกรรมและวัตรปฏิบัติของผู้สอนที่เบี่ยงเบนออกไปย่อมที่จะขาดความเชื่อมั่นและศรัทธาในคำสอน

- การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณของพระพุทธเจ้าที่มีรอบด้านเมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที บางครั้งผู้มาเฝ้าพระองค์ได้กล่าวคำบริภาษด้วยคำพูดที่รุนแรง เช่นต่อว่าพระองค์เป็นคนไม่มีสัมมาคารวะ ไม่ยอมไหว้ ไม่ลุกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส หรือไม่เชื้อเชิญให้นั่ง แต่พระองค์ก็ทรงใช้ปฏิภาณไหวพริบในการตอบ ดังบทสนทนาตอนหนึ่งในพระวินัยปิฎก คัมภีร์พระวินัย (พระไตรปิฎกฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539, เล่มที่ 1 ข้อที่ 4, หน้า 3)

> “ท่านพระโคดม ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่าพระสมณโคดมไม่ยอมไหว้ ไม่ลุกรับพวกพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัย หรือไม่เชื้อเชิญให้นั่ง เรื่องที่ข้าพเจ้าได้ทราบมานั้นจริงทีเดียว การที่ท่านพระโคดมทำเช่นนั้นไม่สมควรเลย” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ เรายังไม่เห็นใครไม่ว่าในโลกไหน ๆ ในบริษัทไหน ๆ ที่เราควรจะไหว้ ลุกรับหรือเชื้อเชิญให้นั่ง เพราะว่าตถาคตไหว้ ลุกรับ หรือเชื้อเชิญผู้ใดให้นั่ง ศีรษะของผู้นั้นจะต้องขาดตกไป” พราหมณ์กราบทูลต่อไปว่า “ท่านพระโคดม เป็นคนไม่มีรส” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พราหมณ์ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ เพราะตถาคตละรส คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะได้หมดสิ้น ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไป

แล้วเหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ข้อที่เขากล่าวหาเรานั้นมีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่ที่ท่านกล่าวถึง”

ที่กล่าวมานั้นก็มีเหตุให้คิดและกล่าวเช่นนั้นได้เพราะให้นิยามคำว่า “ไม่มีรส”ที่ไม่ตรงกัน ในตอนท้ายของเวรัญชกัณฑ์ เรื่องเวรัญชพราหมณ์ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตอบปัญหาแก่เวรัญชพราหมณ์จนเป็นที่พอใจแล้วเวรัญชพราหมณ์ก็ได้แสดงตนเป็นอุบาสกในที่สุด

- ยุทธวิธีในการเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล ทรงพิจารณาว่าเมื่อหากจะเริ่มประกาศพระศาสนาควรไปโปรดใครก่อน การเลือกบุคคลและคณะบุคคลนี้นับว่าเรื่องนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อย่างที่ได้กล่าวไว้ในบทนำว่าการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาท่ามกลางศาสนาและลัทธิที่มีอยู่แล้วนั้นเป็นสิ่งที่ท้าทายในระยะแรกของประดิษฐานพระพุทธศาสนาการเลือกบุคคลกลุ่มแรกๆจึงจำเป็นต้องเลือกบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดของสังคม มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ดังนั้นที่พระพุทธเจ้าเลือกไปโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน นอกเหนือจากเหตุผลว่า ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ในธรรม และเป็นผู้เคยอุปการะกันจึงช่วยตัดปัญหาในการที่ปัญจวัคคีย์เหล่านี้อาจไปสร้างความคลางแคลงใจขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย หลังจากโปรดปัญจวัคคีย์แล้วพระพุทธเจ้าก็ได้โปรดยสกุมาร พร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดา และญาติมิตร และเมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่สุดก่อน แล้วตามด้วยน้องอีกสองคนและชฎิลที่เหลือทั้งหมดเป็นสาวก เมื่อเข้าสู่กรุงราชคฤห์ พระองค์ก็ประกาศธรรมจนราชาของเมืองก็แสดงตนเป็นพุทธมามกะ เป็นอันว่า พอเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชชั้นผู้ใหญ่เศรษฐีและราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นมาเป็นสาวก จึงเป็นการปูทางให้การเผยแผ่เป็นไปโดยราบรื่นและรวดเร็ว เพราะเมื่อผู้นำของสังคมและชุมชน และยิ่งนักบวชด้วยแล้วยอมรับในพระพุทธศาสนากลุ่มคนอื่นในสังคมย่อมยอมรับพุทธศาสนาโดยง่าย

- การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้เรียนยังไม่พร้อม ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือดึงดันทำแต่ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วยตัวอย่างเช่นในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูรณมีหลังตรัสรู้ 9 เดือน เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้นจึงเลือกที่จะทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของสงฆ์ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัจจัยสามประการเป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า และองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์และสนับสนุนให้การสอนของพระพุทธเจ้าประสบความสำเร็จ โดยจะต้องเริ่มต้นที่การที่ผู้สอนต้องเข้าใจผู้เรียนมาเป็นอันดับแรก ใช้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางในการเตรียมเนื้อหาที่เป็นองค์ประกอบถัดมา จากนั้นการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมในการถ่ายทอด เนื้อหาที่เตรียมมาให้เหมาะกับผู้เรียนอันเป็นองค์ประกอบสุดท้าย ทั้งสามปัจจัยนี้ต้องทำงานร่วมกันตามลำดับ ปัญหาที่การสอนขาดประสิทธิภาพล้วนเกิดจากความบกพร่องขององค์ประกอบใดๆ ตั้งแต่หนึ่งองค์ประกอบขึ้นไป ก็

จะส่งผลทำให้ผู้สอน นำพาผู้เรียนไปสู่เป้าหมายการเรียนได้ การที่จะพัฒนาการสอนจึงจำเป็นที่จะต้องทำเหตุปัจจัยสามประการนี้ให้ดีพร้อม ผู้สอนก็จะสามารถคาดหวังผลลัพท์ที่ดีได้เช่นกัน

การพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี

การพัฒนาประสิทธิภาพการสอน สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) ประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจผู้เรียน จากพุทธวิธีการสอนจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าจะพิจารณาสอนแก่ผู้ที่มีความพร้อมในการเรียน หากจะนำพุทธวิธีมาปรับใช้ ผู้สอนก็สามารถจะทำได้ด้วยการทำการสำรวจ ความต้องการผู้เรียน ศึกษาภูมิหลังการศึกษาผู้เรียน วัดระดับความรู้และศักยภาพผู้เรียน เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียน โดยสร้างกระบวนการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนได้หลายวิธี เช่น การเรียนปรับพื้นฐาน เพื่อปรับพื้นฐานให้เพียงพอก่อนการเรียนร่วมกันในชั้นเรียน การทดสอบเพื่อวัดระดับพื้นฐานความรู้ เพื่อจัดกลุ่มผู้เรียนที่มีพื้นฐานใกล้เคียงกันเรียนในเนื้อหาเดียวกัน การทดสอบทักษะแทนการทดสอบความรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างเรียน เพื่อปรับเนื้อหาหรือทบทวนการแบ่งกลุ่มเรียนอีกครั้ง และการมอบหมายให้ศึกษาค้นคว้า และเรียนรู้ด้วยตนเอง วิธีการเหล่านี้เหมาะกับการจัดการเรียนการสอนที่มีผู้เรียนเป็นกลุ่มก้อน เช่นการเรียนในชั้นเรียน ผู้สอนสามารถสร้างเครื่องมือในการวัดระดับความพร้อมของผู้เรียนก่อนการสอน ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะช่วยให้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญา ความรู้ และทักษะที่ใกล้เคียงกันเข้าเรียนในชั้นเรียนเดียวกัน ซึ่งจะง่ายต่อการจัดเนื้อหาการสอน และเป็นผลดีต่อผู้เรียน ที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การตั้งคำถาม การวิเคราะห์ปัญหาและมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ในระดับใกล้เคียงกันจะทำให้การเรียนสนุก ไม่เกิดความเบื่อหน่าย

นอกจากนี้หากผู้สอนได้ศึกษาความถนัด จริตผู้เรียน หรือสไตล์การเรียนรู้ 4 แบบที่แตกต่างกัน ได้แก่ 1) ความถนัดในการเรียนรู้ทางจักษุประสาท หรือทางสายตา คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการมองการดูการเห็น 2) ความถนัดในการเรียนรู้โดยทางโสตประสาท หรือทางหู คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการฟังการพูดคุย สนทนา อภิปราย แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น 3) ความถนัดในการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการเขียน การอ่าน การรู้สึกการได้สัมผัสจับต้อง การลงมือปฏิบัติ หรือกระทำด้วยตนเอง และการได้รับประสบการณ์ตรง และ 4) ความถนัดในเรียนรู้ทางการเคลื่อนไหวร่างกาย คือผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการแสดงออกโดยการเคลื่อนไหวร่างกายก็จะออกแบบการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียนเพื่อเพิ่มการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น (The University of Kansas, 4 Different Learning Styles You Should Know: The VARK Model, [Online], Source:www.educationonline.ku.edu/community/4-different-learning-styles-to-know[2August 2021)

2) ประสิทธิภาพในการเลือกเนื้อหาที่ใช้สอน : ผู้สอนต้องวิเคราะห์ผู้เรียนให้เข้าใจเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหา จัดลำดับเนื้อหา และความสมเหตุสมผลในมุมมองผู้เรียนเป็นหลัก มิใช่จากมุมมองผู้สอนซึ่งมีความเข้าใจ การตีความ และประสบการณ์ที่ต่างจากผู้เรียน ผู้สอนจะต้อง เลือกเนื้อหา ตัวอย่างที่ยกมา

ประกอบจากมุมมองผู้เรียน ทั้งยังต้องคำนึงถึง ภูมิหลังการศึกษา ประสบการณ์ อายุ รสนิยม ความสนใจ วุฒิภาวะ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนปรับเนื้อหา หรือเลือกการยกตัวอย่างที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสาระสำคัญของเนื้อหาที่สอนได้มากขึ้น จากแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องอริยสัจ 4 โดยจะเริ่มต้นให้ผู้เรียนได้ตระหนัก ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น หากขาดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะ (ทุกข์) เหตุแห่งปัญหา ก็คือความไม่รู้ ขาดความเข้าใจที่ถูก การฝึกฝน หรืออาจเกิดจากทัศนะคติที่ไม่ถูกต้อง (สมุทัย) จากนั้นก็จะต้องตั้งป้าหมายที่ต้องการบรรลุ ก็คือวัตถุประสงค์ของการเรียน (นิโรธ) และสุดท้ายก็คือการลงมือที่จะเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (นิโรธ) นอกเหนือจากการจัดเรียงตามลำดับข้างต้นแล้ว ยังมีการการกำหนดลำดับเนื้อหาตามระดับความยากง่ายของเนื้อหาให้ชัดเจน

3) ประสิทธิภาพในการเลือกวิธีการสอน : ไม่ว่าจะเป็นเรื่องลีลาการสอน วิธีการสอน และกลวิธีและอุบายประกอบการสอน กับการเลือกเทคนิคและวิธีการที่ใช้ในปัจจุบัน เช่น การแสดงตนเป็นตัวอย่าง ในส่วนการการนำความรู้เรื่องจริตหรือความชอบผู้เรียนมาช่วยออกแบบวิธีการสอนผู้สอนก็สามารถนำเนื้อหาที่คัดเลือกว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียน มาถ่ายทอดด้วยวิธีการ หรือสื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ เข้าถึง เนื้อหาตามจริตและความถนัด อาทิ ผู้เรียนบางคนถนัดที่จะเรียนด้วยการอ่าน การดู การเห็น บางคนก็เรียนรู้ได้ดีด้วยการฟัง การพูดคุย การสนทนา การอภิปราย บางคนก็เรียนรู้ได้ดีหากได้เขียน และการอ่าน การรู้สึกการได้สัมผัสจับต้องผู้เรียนก็เรียนรู้ได้ดีหากได้เคลื่อนไหวร่างกาย ในทางปฏิบัติ ผู้สอนมีข้อจำกัดในการเข้าถึงความถนัดของผู้เรียน อีกทั้งในชั้นเรียนก็ไม่ได้มีผู้ที่มีความถนัดอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ดังนั้นสิ่งที่ผู้สอนจะช่วยเพิ่มโอกาส การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนที่มีความหลากหลายได้ด้วยการเตรียมสื่อการสอนที่มีความหลากหลาย เพื่อเข้าถึงผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งผู้ที่ที่มีความถนัดที่หลากหลาย ด้วยการออกแบบสื่อที่หลากหลาย ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้หลายทาง เช่น ได้อ่าน ได้ฟัง ได้อภิปราย ได้ลงมือปฏิบัติ ผู้เรียนก็จะมีความเข้าใจมากกว่าการเรียนจากเรียนจากเพียงสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง

ปัจจุบันเป็นยุคของการใช้ข้อมูล เป็นยุคที่ผู้คนชอบแบ่งปันข้อมูล การแสดงความต้องการ แสดงตัวตนเป็นไปด้วยความสมัครใจ และบ่อยครั้งเป็นเงื่อนไขของการเข้าถึงซึ่งข้อมูล หรือแลกกับการใช้บริการ ตัวอย่างเช่นการที่บุคคลจะสมัครสมาชิก หรือเปิดการใช้บัญชีทางอิเลคโทรนิก อาทิ เฟซบุ๊ก ไลน์ อีเมล ตลอดจนการลงทะเบียนเพื่อใช้แอพพลิเคชั่นใดๆ อาทิ e-Banking หมอพร้อม ฯลฯ จำเป็นผู้สมัครต้องให้ข้อมูลกับผู้ให้บริการอย่างเลี่ยงไม่ได้ การแบ่งปันข้อมูลส่วนบุคคลจึงกลายเป็นเรื่องปกติในยุคปัจจุบัน หากผู้สอนนำเงื่อนไข หรือวัฒนธรรมนี้มาใช้เป็นเงื่อนไขในการลงทะเบียนเรียนใดๆก็ตาม ย่อมจะเปิดโอกาสให้ผู้สอนสามารถทำการสำรวจ และทำความรู้จักผู้เรียนได้ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเตรียมการสอนได้ เช่นคำถามเพื่อทราบถึงความต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ ช่องทางการสื่อสาร การรับสาร ภูมิหลังการศึกษา ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนมาประมวลผล เพื่อทำความเข้าใจผู้เรียนได้ และนำไปสู่การเลือกหรือออกแบบเนื้อหา วิธีการสอน ตลอดจนพิจารณาเลือกใช้สื่อ หรือช่องทางการสอน ให้สอดคล้องกับความ

ต้องการ ความสนใจ แรงจูงใจ ความถนัดของผู้เรียนได้ อีกประการหนึ่งการเรียนในยุคปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดด้วยสถานที่และเวลา บทเรียนที่ได้จากพุทธวิธีคือพระพุทธเจ้ายังเลือกจังหวะเวลาที่ผู้เรียนมีความพร้อม ดังนั้นผู้สอนจึงสามารถใช้ประโยชน์จากเทคโลโนยี ได้อย่างเต็มที่ เช่นการบันทึกการสอนเก็บไว้ในรูปแบบวิดีโอ หรือการสอนแบบด้วยโปรแกรมการสอนอิเลคโทรนิค (e-learning) ก็จะช่วยให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามเวลาและสถานที่สะดวกและมีความพร้อม ทั้งนี้ก็ต้องพิจารณา การสอนช่องทางอื่นประกอบไปด้วยมิใช่พึ่งพาช่องทางใดช่องทางหนึ่งเพียงอย่างเดียว ก็จะช่วยส่งเสริมการเรียนได้

โดยสรุปผู้เขียนเห็นว่ารูปแบบวิธีการต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของผู้สอนที่จะต้องศึกษาผู้เรียนในแง่มุมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วและประยุกต์รูปแบบเทคนิคและรูปแบบวิธีการให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับพื้นฐาน ความสนใจ ภูมิหลังและจริตของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้เรียนหรือผู้เรียนในระดับปัจเจกบุคคล หากจะเปรียบการเตรียมการสอนตามแนวพุทธวิธี ผู้เขียนเห็นว่าสิ่งที่ผู้เรียนมองเห็นและสัมผัสได้คือส่วนที่เป็นเนื้อหาและวิธีการสอน แต่สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมเนื้อหาและวิธีการสอนคือความเข้าใจในตัวผู้เรียนที่ผู้เรียนมองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้เปรียบเสมือนส่วนของภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ใต้น้ำที่พยุงส่วนที่อยู่เหนือน้ำ ซึ่งหากขาดความเข้าใจในตัวผู้เรียน หรือขาดความเชื่อมโยงในการนำพื้นฐานความเข้าใจในตัวผู้เรียนมาใช้แล้ว ทั้งเนื้อหาวิธีการสอนก็จะไม่ตอบโจทย์การสอน

จากที่กล่าวข้างต้น สามารถสรุปสาระสำคัญ ในการนำพุทธวิธีมาใช้ในพัฒนาประสิทธิภาพการสอน 3 ประการตามแผนภาพแสดงการพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี ดังต่อไปนี้

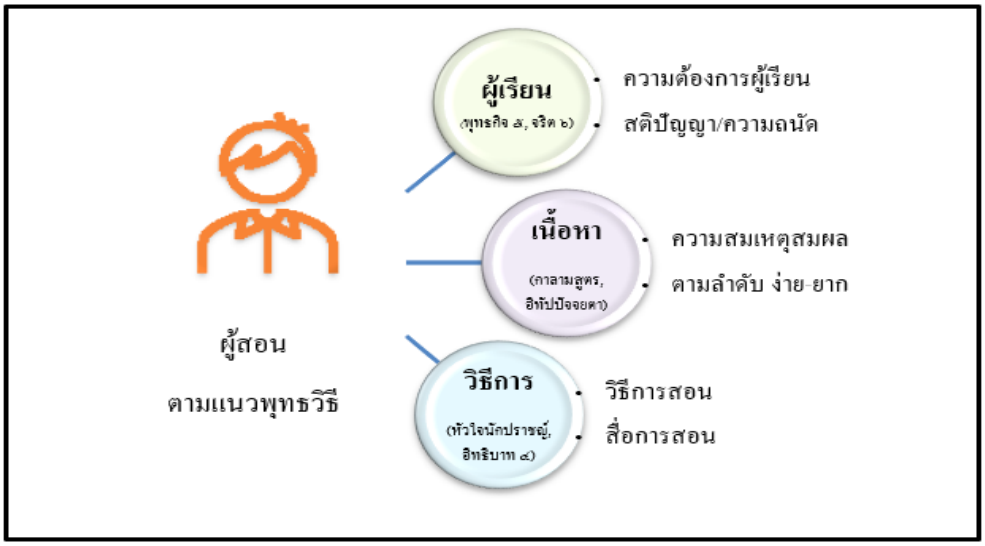

แผนภาพแสดงองค์ประกอบการพัฒนาประสิทธิภาพการสอนตามหลักพุทธวิธี

หลักการสามข้อข้างต้นที่ได้ถอดบทเรียนจากพุทธวิธีการสอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ไม่จำกัดกาลไม่ว่ายุคสมัยใดผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนและเป็นปัจจัยต่อความสำเร็จในการเรียนการสอนเสมอ ผู้สอนจึงจำเป็นต้องให้เวลาในการทำความเข้าใจผู้เรียนผู้สอนต้องให้เวลาและวางแผนการสอน แบบที่

พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาในการพิจารณาผู้เรียน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งเวลาในพุทธกิจ 5 และเมื่อเริ่มเข้าใจผู้เรียนแล้วผู้สอนก็จะได้นำข้อมูลไปวางแผน เตรียมเนื้อหาที่ตรงความต้องการ ความสนใจ ด้วยเนื้อหาที่สมเหตุสมผล และเชิญชวนให้ผู้เรียนได้ใช้ปัญญาในการพิจารณา ไม่ยัดเยียด หรือบังคับให้เชื่อ แต่จะใช้การดึงให้ผู้เรียนมามีส่วนร่วม ด้วยการใช้เทคนิควิธีการสอน ที่หลากหลาย ทั้งการบรรยาย การถาม การอุปมา การแสดงตัวอย่างประกอบ การทำเป็นแบบอย่าง ฯลฯ จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้ฟัง ได้คิดตาม ถามข้อสงสัย และบันทึก เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ

บทสรุป

การสอนคนให้มีความรู้ เปรียบเสมือนการพาผู้เรียนออกเดินทางจากที่แห่งหนึ่ง คือความไม่รู้และความทุกข์ ไปสู่จุดหมายหนึ่ง คือการถึงซึ่งความรู้และความสุข พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจึงเปรียบได้กับเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สอนนำพาผู้เรียนเดินทางไปสู่จุดหมาย หากเทียบการเรียนการสอนกับหลักอริยสัจ 4 โดยจุดเริ่มต้นของผู้เรียนคือการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่บางประการได้ (ทุกข์) ซึ่งคือเหตุคือขาดความรู้ (สมุทัย) ความทุกข์ที่มีจะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสวงหาความรู้ ด้วยวิธีการที่เหมาะสม (มรรค) เพื่อนำความรู้ไปแก้ปัญหาที่มีให้ลุล่วงได้ (นิโรธ) เปรียบเสมือนที่หมายปลายทางของผู้เรียน การพัฒนาการสอนตามหลักพุทธวิธี เป็นทางหนึ่งที่พัฒนากระบวนการสอนแบบองค์รวม โดยมีองค์ประกอบสามประการ คือ 1) โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจผู้เรียนโดยเน้นไปที่เป้าหมาย ความสนใจ แรงจูงใจ และ 2) การเลือกเนื้อหา การจัดลำดับเนื้อหาให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย สมเหตุสมผล โดยปรับเนื้อหาให้เข้ากับบริบทผู้เรียน และประการสุดท้าย 3) เลือกวิธีการสอนและสื่อการสอนให้เหมาะกับผู้เรียน ก็จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและเพิ่มโอกาสการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมากขึ้น สิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงและกำหนดให้อยู่ในส่วนหนึ่งของการวางแผนและกำหนดวิธีการสอนคือ การหาทางช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นถึงความจำเป็นและเกิดมีความต้องการ ซึ่งจะเป็นแรงผลักดันสำคัญจากภายในที่ช่วยให้ผู้เรียน เกิดฉันทะในการเรียน ยึดโยงให้ผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน มุ่งมั่นและรับผิดชอบต่อพันธกิจการเรียน อันจะมีส่วนสนับสนุนให้การเรียนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์, 2562.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

The University of Kansas. 4 Different Learning Styles You Should Know: **The VARK Model. [Online]** . Source: https://educationonline.ku.edu/community/4 - different-learning-styles-to-know [2 August 2021].

ชำนาญ เกิดช่อ. **บัว 4 เหล่าหรือบัว 3 เหล่า [ออนไลน์].** แหล่งที่มา: http://pbs.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2016/03/00067-25_-2559สารนิพนธ์เรื่องบัว-4-เหล่า-หรือ-บัว-3-เหล่า-อ.ชำนาญ-327-332.pdf [22 สิงหาคม 2564].